

25 lat „Notesu Konserwatorskiego”. Polityka ochrony zbiorów bibliotecznych

DOI: 10.36155/NK.25.00001

Ewa Potrzebnicka

e.potrzebnicka@bn.org.pl

ORCID: 0000-0002-1801-9696

notes 25_2023
konserwatorski

Summary: Ewa Potrzebnicka, *25 years of “Notes Konserwatorski”. Library collections preservation policy*

This article is based on a paper delivered in April 2023 during the XXVII Conservators' Meeting “The Art of Conservation” organised by the Warsaw District of the Association of Polish Artists in cooperation with other institutions dealing with the conservation of historic objects, including the National Library of Poland. The 2023 session was entirely devoted to “Notes Konserwatorski”, whose first issue was published 25 years before, that is, in 1998.

The paper presented at the conference was accompanied by PowerPoint images, and for the purposes of this work – in the scope of the policy of protection and conservation of library collections in particular – a critical analysis of the articles on the problem that appeared in all issues of “Notes Konserwatorski” was conducted.

Artykuł powstał na bazie referatu wygłoszonego w kwietniu 2023 roku podczas XXVII Spotkań Konserwatorskich „Sztuka Konserwacji” organizowanych przez Okręg Warszawski Związku Polskich Artystów Plastyków oraz inne instytucje zajmujące się konserwacją zabytków. Biblioteka Narodowa już po raz ósmy włączyła się do organizacji Spotkań, tworząc jednodniową sesję poświęconą problemom konserwatorskim występującym w zbiorach bibliotecznych. Organizatorzy sesji – Pełnomocnik dyrektora BN ds. narodowego zasobu bibliotecznego i kierownik Instytutu Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych – podjęli decyzję o zadekowaniu jej wyłącznie „Notesowi Konserwatorskiemu”, którego pierwszy numer ukazał się 25 lat wcześniej, w 1998 roku. Podczas sesji *Jubileusz „Notesu Konserwatorskiego” – podsumowania* każdy z autorów wystąpień przedstawił i poddał ocenie wybrane zagadnienia, które prezentowane były na łamach pisma w różnym czasie¹.

Czasopismo stworzone zostało w 1998 roku z myślą o ogólnopolskim środowisku konserwatorów zabytków wykonanych na podłożu papierowym, a także dla bibliotekarzy zajmujących się przechowywaniem i ochroną zabytkowych zbiorów bibliotecznych. W każdym roczniku przedstawiane są nowatorskie rozwiązania konserwatorskie dotyczące zabiegów przeprowadzanych na różnych

¹ Program sesji 20.04.2023 r.:

Ewa Potrzebicka, BN – Pełnomocnik dyr. BN ds. narodowego zasobu bibliotecznego: *Polityka ochrony zbiorów i dokumentacja konserwatorska*;

Krzysztof Sałaciński, MKiDN, Prezes Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy: *Polska Błękitna Tarcza na rzecz bezpieczeństwa zbiorów bibliotecznych, muzealnych i archiwalnych*;

Erika Krzyczkowska-Roman, Polin: *Zarządzanie zbiorami w kolekcji muzealnej i na wystawach*;

Justyna Król-Próba, BN – kierownik IKZB: *Konserwacja obiektów na podłożu pergaminowym w publikacjach „Notesu Konserwatorskiego”*;

Olgierd Jakubowski, prawnik: *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*;

Bogdan Filip Zerek, BN – IKZB: *Kontrola mikrobiologiczna zabytków i dzieł sztuki w publikacjach „Notesu Konserwatorskiego”*;

Diana Długosz-Jasińska – NIFC: *Papier i jego właściwości podczas ekspozycji*;

Jerzy Manikowski, BN – IKZB: *Kwaśny papier w publikacjach „Notesu Konserwatorskiego”*.

rodzajach materiałów piśmienniczych oraz nowe sposoby montażu obiektów i opakowań z użyciem nowoczesnych produktów. Zazwyczaj problemy związane z ochroną i konserwacją zbiorów, kolekcji, książek, zbiorów ikonograficznych, kartografii oraz innych egzemplarzy wymagających specjalistycznej wiedzy opisują konserwatorzy bądź opiekunowie zbiorów, których relacje opierają się na doświadczeniach nabytych w dużych instytucjach państwowych w kraju i za granicą.

Pismo, poświęcone szczególnej ochronie i konserwacji polskiego dziedzictwa piśmienniczego, było – od momentu swego powstania – na polskim rynku wydawniczym jedynym, bogatym źródłem informacji o aktualnych badaniach, tendencjach i realizacjach konserwatorskich wykonywanych dla zbiorów bibliotecznych, które w polskim środowisku konserwatorów zabytków stanowią niewielki procent realizacji w skali kraju. Potrzebę czy wręcz konieczność istnienia tego specjalistycznego periodyku uzasadnia odmiennność metod i form prac stosowanych przez konserwatorów działających przy zabytkach wykonanych na podłożu papierowym od realizacji wykonywanych dla innych kategorii zabytków. Szczególnie istotne, a mam wrażenie, że mało doceniane różnice zauważam w obszarze decyzji konserwatorskich, które powinny wynikać z przepisów wykonawczych do ustawy o ochronie zabytków² oraz ustawy o bibliotekach³, odmiennych dla każdej kategorii zabytków, które implikują rodzaj prac, jak również ich zakres.

² Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568, (Opracowano na podstawie: Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z 2023 r. poz. 951). Niniejsza ustawa dokonuje w zakresie swojej regulacji wdrożenia dyrektywy 93/7/EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego (Dz. Urz. WE L 74 z 27.03.1993). Dane dotyczące ogłoszenia aktów prawa Unii Europejskiej, zamieszczone w niniejszej ustawie – z dniem uzyskania przez Rzeczpospolitą Polską członkostwa w Unii Europejskiej – dotyczą ogłoszenia tych aktów w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej – wydanie specjalne.

³ Dz. U. z dnia 27 czerwca 1997 r. Nr 85 poz. 539, ustawa o bibliotekach (Dz.U. z 2012 r. poz. 642 i 908, z 2013 r. poz. 829 oraz z 2017 r. poz. 60 i 1086, Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),

Ćwierć wieku wydawania przez Bibliotekę Narodową fachowego czasopisma wpłynęło na obecny status „Notesu Konserwatorskiego”, który nieprzerwanie jest miejscem rozpatrywania zagadnień dotyczących konserwacji i ochrony zbiorów bibliotecznych. Aktualnie „Notes Konserwatorski” jest recenzowanym czasopismem naukowym, rocznikiem i znajduje się na liście czasopism naukowych Ministerstwa Edukacji i Nauki z liczbą 40 punktów. Dzięki swojej szerokiej formule umożliwia publikację specjalistycznych prac badawczych, materiałów sprawozdawczych i publicystycznych. Celem czasopisma jest prezentowanie aktualnych dokonań badawczych w dziedzinie konserwacji zabytków i dzieł sztuki, wielodyscyplinarnych, spektakularnych prac i projektów konserwatorskich, rozważań teoretycznych wokół tematyki konserwacji i ochrony zbiorów bibliotecznych, dyskusji polemicznej. Do publikowania na łamach czasopisma zapraszani są również autorzy zagraniczni. Wszystkie artykuły publikowane w periodyku są recenzowane przez ekspertów „zewnętrznych” reprezentujących ośrodki kulturalne i naukowe w całym kraju. „Notes Konserwatorski” posiada stronę internetową, na której dostępna jest zawartość czasopisma od 2015 roku. Strona ma również wersję angielskojęzyczną, prezentującą wszystkie publikowane teksty w formie streszczeń oraz wybrane artykuły w wersji angielskojęzycznej lub tłumaczone na język angielski. Ma to na celu promowanie polskich dokonań wśród czytelników angielskojęzycznych, a także budowanie rozpoznawalności czasopisma za granicą.

Idea powstania „Notesu Konserwatorskiego” oraz wydanie pierwszego numeru pisma przypadły na koniec XX wieku, który z kilku powodów był niezwykle istotny dla rozwoju świadomości konserwatorskiej, mającej wpływ na realny postęp w dziedzinie ochrony zbiorów, szczególnie w kategorii ochrony i konserwacji materiałów bibliotecznych. Można zaryzykować stwierdzenie, że

Art. 6. – 1. Zbiory bibliotek mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego stanowią, w całości lub części, narodowy zasób biblioteczny. 2. Narodowy zasób biblioteczny podlega szczególnej ochronie.

lata dziewięćdziesiąte były wręcz przełomowe dla zaistniałych zmian, a zarysowane wtedy drogi postępowania utrwaliły się i rozwinęły w pierwszym dwudziestolecu XXI wieku.

Dla rozwoju ochrony i konserwacji dziedzictwa piśmienniczego najbardziej istotne były trzy wydarzenia o różnym charakterze.

Zasadniczy wpływ na zmianę w postrzeganiu zasobów bibliotecznych oraz ich ochrony miały prowadzone w latach dziewięćdziesiątych badania, a także bardzo szeroka dyskusja na temat degradacji papieru maszynowego i metod jego ratowania⁴ realizowane przez naukowe środowiska chemików uniwersyteckich, bibliotekarzy i konserwatorów.

Drugim ważnym aspektem – mającym na początku niezauważalny wpływ na metody pracy konserwatorów i bibliotekarzy – była rewolucja cyfrowa. Implementacja cyfrowych technologii w środowisku bibliotecznym polegała na szerokim wykorzystaniu informatyki w podstawowych działaniach instytucji oraz wprowadzaniu nowych, cyfrowych urządzeń do digitalizacji zbiorów. Głównym celem jej wdrożenia był wzrost znaczenia i rangi bibliotek poprzez innowacyjność, inwencję oraz efektywność, a błyskawicznie zachodzące zmiany okazały się również przełomowe dla konserwacji i w dużym stopniu wpłynęły na transformację zawodu konserwatora.

Trzecie, niezwykle istotne wydarzenie miało odmienny charakter od wymienionych wyżej dwóch długotrwałych procesów ciągłych. Była nim gwałtowna i wielka powódź, która jesienią 1997 roku zalała południowo-zachodnie obszary Polski, mająca charakter katastrofy. Jej skutki, wynikające z działań żywiołu oraz braku właściwych zabezpieczeń w bibliotekach i innych instytucjach posiadających papierowe zasoby, natychmiast uświadomiły środowisku bibliotecznemu i konserwatorskiemu łatwość unicestwienia zasobów bibliotecznych, kruchość ich egzystencji, a także konieczność ponoszenia ogromnych

4 B. Berlińska, *Bibliografia publikacji wydanych na temat WPR „Kwaśny papier”*, w: *Odkwaszanie zbiorów bibliotecznych i archiwalnych w Polsce*, opr. red. B. Berlińska, A. Lipińska, E. Potrzebicka, W. Sobucki, Warszawa 2008, s. 98–111.

nakładów sił i środków finansowych dla uratowania zniszczonych zbiorów, których nigdy nie można odzyskać w całości oraz w stanie zachowania, jaki miały przed katastrofą. Na marginesie dodam, że wielką niefortunnością losu stał się termin wydania ostatniej części czterotomowej publikacji prof. Bronisława Zyski, która w całości została poświęcona właśnie wiedzy o zabezpieczeniu zbiorów na wypadek katastrof, w tym powodzi⁵. Ukazała się kilka miesięcy później, w 1998 roku.

Wśród opisanych powyżej czynników ożywiających twórczo środowisko bibliotekarzy i konserwatorów, to właśnie czynnik najbardziej dramatyczny w skutkach był bezpośrednim impulsem do nowego spojrzenia na zbiory biblioteczne oraz podjęcia wielu działań na rzecz ochrony zbiorów bibliotecznym, w tym między innymi stworzenia od podstaw nowego, profesjonalnego czasopisma konserwatorskiego. Miało ono służyć upowszechnianiu wiedzy o ochronie zbiorów wykonanych głównie na papierze i popularyzacji zabezpieczeń na wypadek katastrof, takich jak powódź lub podobnych, oraz ich uaktualnianiu.

Decyzję o wydawaniu w Bibliotece Narodowej pisma konserwatorskiego w całości poświęconego ochronie i konserwacji zbiorów bibliotecznych podjął historyk, profesor Adam Manikowski, ówczesny dyrektor ksiąźnicy. Był to niezwykle istotny nowy element polityki ochrony zbiorów bibliotecznych, która nieprzerwanie, już 25 lat realizowana jest w Bibliotece Narodowej. Pismo skierowane jest do szerokiej rzeszy bibliotekarzy opiekujących się zbiorami i mniejszej grupy konserwatorów pracujących dla zbiorów bibliotecznych. Dzisiaj jesteśmy już w stanie ocenić olbrzymie oddziaływanie periodyku na środowisko bibliotekarzy, archiwistów i konserwatorów, dzięki któremu zmieniały się metody pracy realizowanej dla ochrony zbiorów bibliotecznych, której efekty są dobrze widoczne w wielu bibliotekach.

⁵ B. Zyska, *Ochrona zbiorów bibliotecznych przed zniszczeniem. Katastrofy w bibliotekach – przyczyny, zapobieganie i akcje ratunkowe*, t. 4, Katowice 1998.

Jak wcześniej wspomniałam „Notes Konserwatorski” jest wyjątkowo potrzebną platformą do wymiany myśli i doświadczeń dla pracowników zajmujących się ochroną zbiorów bibliotecznych i archiwalnych ze względu na bardzo głęboką specjalizację poszczególnych dziedzin konserwacji, jak również odmienną od pozostałych kategorii zabytków wykładnię do postępowania konserwatorskiego. Różnice technologiczne istniejące między poszczególnymi kategoriami zabytków wpływają na stosowanie odmiennych środków czy też materiałów do wykonywania zabiegów i mają duże znaczenie podczas podejmowania decyzji konserwatorskich związanych z metodami działań, a także ich zakresem, które są kluczowe dla zachowania autentyczności konserwowanego zabytku.

Dość liczne prace teoretyczne na temat współczesnych teorii konserwacji zabytków, metod pracy oraz szczegółowych wytycznych do działań konserwatorskich odnoszą się przede wszystkim do zabytków architektury. W tego rodzaju opracowaniach termin „zabytek” często jest wręcz zawłaszczany na użytek architektury, a autorzy prac stosują go do własnych rozważań związanych z architekturą. Jedynie w nielicznych publikacjach fundamentalne zasady i ogólne założenia teoretyczne znajdują odniesienie do wielu kategorii zabytków, w tym zasobów bibliotecznych. Przykładem uniwersalnego założenia dla decyzji konserwatorskich podejmowanych przed rozpoczęciem prac prowadzonych przy różnych kategoriach zabytków jest wypowiedź prof. Bogumiły Rouby, która podkreśla: „...Ochrona autentyczności ma tak wielkie znaczenie, ponieważ tylko autentyczny zabytek jest nośnikiem wartości historycznych i naukowych. Zabytek zrekonstruowany, odbudowany, poddany renowacji (odnowieniu) może być także nośnikiem wartości, ale już zupełnie innych, odnoszących się do innego czasu, przestaje natomiast być pełnowartościowym dokumentem czasu, w którym powstał...”⁶.

⁶ B. J. Rouba, *Autentyczność i integralność zabytków*, „Ochrona Zabytków” 2008, 56/4 (243), s. 37–57.

Poszukiwanie właściwej metody konserwacji dla zachowania autentyczności każdego zabytku dziedzictwa piśmienniczego zasługuje na wnikliwe rozważania, trafne decyzje i działania konserwatorskie, które muszą uwzględniać również przepisy odnoszące się do narodowego zasobu bibliotecznego: „...Szczególna ochrona zabytków piśmiennictwa polskiego zaliczonego do NZB polega na zapewnieniu warunków bezpiecznych dla danego rodzaju materiałów bibliecznych w zakresie: przechowywania, kopiowania i utrwalania na informatycznych nośnikach danych, udostępniania w celach naukowych albo ekspozycyjnych, które nie spowodują pogorszenia ich stanu zachowania lub uniemożliwią ich zniszczenie lub kradzież...”⁷.

Tematy z zakresu strategii ochrony zbiorów oraz polityki konserwacji zabytków, niezwykle ważne dla zbiorów bibliecznych i archiwalnych, zostały w pierwszych dwóch numerach „Notesu Konserwatorskiego” wplecione do działów *Stan zachowania zbiorów*⁸ i *Metodyka ochrony i konserwacji zbiorów*⁹,

7 Rozporządzenie MKiDN z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie NZB (Dz.U. 2012 poz. 797).

8 Zawartość działu *Stan zachowania zbiorów* w „Notesie Konserwatorskim” 1998 nr 1, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak:

a/ B. Fabian, *Ochrona zbiorów – własne refleksje*, s. 15–35.

b/ A. Strzelczyk, *Charakterystyka zniszczeń mikrobiologicznych w zabytkowych księżkach*, s. 36–50.

c/ B. Zyska, *Ocena trwałości papierów w drukach polskich z XIX wieku*, s. 51–63.

d/ B. Drewniewska-Idziak, E. Potrzebicka, *Analiza ankiety na temat działalności bibliotek w zakresie ochrony i konserwacji zbiorów*, s. 63–72.

Zawartość działu *Stan zachowania zbiorów* w „Notesie Konserwatorskim” 1999 nr 2, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak:

e/ E. Potrzebicka, *Typowe zniszczenia zbiorów bibliecznych spowodowane przez niewłaściwe użytkowanie*, s. 9–15.

f/ W. Sobucki, *Zagrożenia biologiczne i fizykochemiczne dla zbiorów bibliecznych*, s. 16–30.

9 Zawartość działu *Metodyka ochrony i konserwacji zbiorów* w „Notesie Konserwatorskim” 1998 nr 1, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak:

a/ M. Woźniak, W. Sobucki, *Ochrona zbiorów w Bibliotece Narodowej w Warszawie*, s. 75–83.

b/ Z. Klawender, *Mikrofilmy jako formy zastępcze udostępniania zbiorów*, s. 84–87.

c/ M. Woźniak, *Konserwacja skarbów*, s. 88–102.

a od trzeciego numeru zaistniały samodzielnie w odrębnym dziale poświęconym temu zagadnieniu. Jak łatwo zauważyć, teksty poświęcone polityce ochrony świetnie tam się odnalazły, a pośród nich obowiązkowo wymienić należy artykuł inaugurujący pierwszy numer „Notesu Konserwatorskiego”, będący rozważaniami na temat polityki ochrony dziedzictwa piśmienniczego. Tekst napisał Bernard Fabian, emerytowany profesor literatury angielskiej i bibliografii w Munster, członek-korespondent Akademii Brytyjskiej – *Ochrona zbiorów – własne refleksje*¹⁰, który zdając sobie sprawę z postępu technologii cyfrowej i możliwości tworzenia „...tekstu elektronicznego...”, jak nazywał zapis cyfrowy, wyraża obawę o istnienie i zachowanie zasobów oryginalnych. W ostatnim zdaniu – zgodnym ze współczesnymi zaleceniami UNESCO¹¹ – podkreśla wagę odrębności kulturowej narodów, które posiadając i przechowując zbiory, zachowują bezpośrednią i fundamentalną wartość źródłową, służąc jej odnowie. Pisze: „...Być może wartość ta jest kryterium ostatecznym, jakim powinien kierować się konserwator...”

Zawartość działu *Metodyka ochrony i konserwacji zbiorów* w „Notesie Konserwatorskim” 1999 nr 2, red. nac. B. Drewniewska-Idziak:

d/ M. Woźniak, *Profilaktyka i zabezpieczenie zbiorów bibliotecznych*, s. 31–38.

e/ E. Stachowska-Musiał, *Organizacja ochrony zbiorów w nowej siedzibie Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego*, s. 39–44.

f/ B. Pisowadzka, *Działania profilaktyczne w zakresie ochrony zbiorów w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy*, s. 45–50.

g/ G. M. Novikowa, L. W. Mucha, *Organizacja ochrony zbiorów bibliotecznych. Ukierunkowanie kontrolno-profilaktyczne*, s. 51–63.

h/ W. Sobucki, D. Jarminska, D. Rams, *Pergaminowe zabytki Biblioteki Narodowej – badania technologiczne*, s. 64–87.

i/ A. Zawisza, *Konserwacja XI-wiecznego Kodeksu Supraskiego*, s. 88–96.

¹⁰ B. Fabian, *Ochrona zbiorów – własne refleksje*, „Notes Konserwatorski” 1998, nr 1, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 15–35.

¹¹ Międzynarodowa Konferencja w Sztokholmie w 1998 r. poświęcona polityce kulturalnej, Powszechna Deklaracja UNESCO o Różnorodności Kulturowej z 2001 r. doprowadziły do przyjęcia 20 października 2005 r. *Konwencji UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego*, <https://www.unesco.pl/kultura/roznorodnosc-kulturowa/> [dostęp: 01.10.2023 r.].

Tekstem prof. Fabiana pragnę nawiązać do zagadnienia „autentyzmu” wspomnianego wcześniej w artykule prof. Bogumiły Rouby¹² oraz wskazówek rozstrzygających w procesie projektowania konserwatorskiego zawartych w znanej wypowiedzi prof. Józefa Edwarda Dutkiewicza z 1961 roku, polskiego artysty malarza, historyka sztuki i konserwatora zabytków umieszczonej w tekście *Sentymentalizm, autentyzm, automatyzm*¹³: „...Godne zachowania w dziełach sztuki dawnej są jedynie wartości noszące autentyczny ślad procesu twórczego i one są w dużym stopniu niezniszczalne. Każda epoka wywiera swe piętno na sposobie ochrony i konserwacji dzieł sztuki. Zadania, zasady i poglądy na ochronę zabytków ulegają zmianom w swym rozwoju historycznym...”. Mając na uwadze założenia prof. Dutkiewicza dotyczące zmian w treści zasad i w poglądach na ochronę zabytków, które zachodzą i zmieniają się wraz ze zmianami społecznymi i technologicznymi, chcę zwrócić uwagę opiekunów zabytków na konieczność permanentnej dyskusji w zakresie współczesnej teorii ochrony zabytków piśmienniczych oraz dla wypracowywania właściwych decyzji niezbędnych podczas konserwacji każdego egzemplarza. Na uczelniach powinny być wdrażane i znane każdemu konserwatorowi oraz bibliotekarzom opiekującym się zbiorami: podstawowa literatura przedmiotu i artykuły problemowe profesorów oraz wybitnych specjalistów omawianego tematu¹⁴, przepisy wykonawcze do ustawy

¹² B. J. Rouba, *Autentyczność i integralność zabytków...*, wyd. cyt., s. 6.

¹³ J. E. Dutkiewicz, *Sentymentalizm, autentyzm, automatyzm*, „Ochrona Zabytków” 1961, 14/1-2 (52-53), s. 3-16.

¹⁴ a/ A. Riegl, *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung*, Wien - Leipzig 1903; A. Riegl, *Nowoczesny kult zabytków. Jego istota i powstanie*, w: *Alois Riegl, Georg Dehio i kult zabytków*, R. Kasperowicz (przekład i wstęp), Oficyna Wydawnicza „Mówią Wieki”, Warszawa 2006, s. 45-46.

b/ A. Barbacci, *Konserwacja zabytków we Włoszech*, „Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków”, Seria B - Tom XVI, Warszawa 1966.

c/ K. Piwocki, *Pierwsza nowoczesna teoria sztuki. Poglądy Aloisa Riegla*, Warszawa 1970, s. 338.

d/ J. Białostocki, *Historia sztuki i konserwatorstwo*, w: *Konserwator i zabytek - in memoriam Jerzego Remera*, Warszawa 1991, s. 27.

- e/ B. Szmygin, *Kształtowanie koncepcji zabytku i doktryny konserwatorskiej w Polsce w XX wieku*, Lublin 2000.
- f/ K. Kliszczyński, *Zabytek i negocjacje – kilka uwag o teorii konfliktu i sposobach z nim sobie radzenia*, w: K. Gutowska, *Problemy zarządzania dziedzictwem kulturowym*, Warszawa 2000, s. 135–138.
- g/ B. Szmygin, *Teoria zabytku Aloisa Riegla*, „Ochrona Zabytków” 2003, nr 3–4, s. 148–153.
- h/ I. Szmelter, *Współczesna teoria konserwacji i restauracji dóbr kultury. Zarys zagadnień*, „Ochrona Zabytków” 2005, nr 2, s. 5–39.
- i/ C. Brandi, *Teoria restauracji*, tłum. M. Kijanko, Międzyuczelniany Instytut Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki, Warszawa 2006.
- j/ J. Krawczyk, *Teoria Cesare Brandiego jako przedmiot refleksji historyczno-konserwatorskiej*, w: *Sztuka konserwacji i restauracji. The of Conservation and Restoration*, Warszawa 2007, s. 94–105.
- k/ J. Krawczyk, *Teoria Aloisa Riegla i jej polska recepcja a problemy współczesnego konserwatorstwa*, w: *Współczesne problemy teorii konserwatorskiej w Polsce*, red. B. Szmygin, Warszawa – Lublin 2008, s. 63–74.
- l/ J. Krawczyk, *Kompromis i metoda – wybrane aspekty teorii konserwatorskich Aloisa Riegla i Cesare Brandiego*, „Ochrona Zabytków” 2009, 62/2 (245), s. 64–74.
- ł/ B. Szmygin, *Współczesna doktryna konserwatorska – stan obecny i prognozy rozwoju*, w: *Doktryny i realizacje konserwatorskie w świetle doświadczeń krakowskich ostatnich 30 lat*, red. B. Krasnowolski, Wydawnictwo WAM, Kraków 2011.
- m/ A. Tomaszewski, *Ku nowej filozofii dziedzictwa*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2012.
- n/ J. Krawczyk, *Dialog z tradycją w konserwatorstwie – koncepcja zabytkoznawczej analizy wartościującej*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo” 2013, XLIV, s. 507–529.
- o/ *Vademecum Konserwatora Zabytków. Międzynarodowe Normy Ochrony Dziedzictwa Kultury /edycja 2015/*, B. Szmygin (wybór tekstów i opracowanie), PKN ICOMOS, Warszawa 2015, s. 111–113, <https://bc.pollub.pl/Content/12727/PDF/vaddemecumpl.pdf> [dostęp: 22.10.2023].
- p/ *Kodeks etyki konserwatora-restauratora dzieł sztuki*, <https://zpap-orkds.pl/kodeks-etyki-konserwatora-restauratora-dziel-sztuki/> [dostęp: 22.10.2023].

o bibliotekach¹⁵ oraz podstawowe opracowania legislacyjne¹⁶. Wiedza teoretyczna traktująca o podstawach decyzji konserwatorskich stanowi wstęp do merytorycznej dyskusji, która bez względu na przeszkody powinna się toczyć w odniesieniu do każdego zabytkowego egzemplarza piśmienniczego poddawanego konserwacji.

Z zakresu polityki konserwatorskiej w pierwszym numerze „Notesu Konserwatorskiego” zaprezentowano również badanie ankietowe przeprowadzone w 260 największych bibliotekach, dotyczące oceny działalności bibliotek w Polsce w zakresie ochrony i konserwacji zbiorów oraz oceny stanu ich zachowania¹⁷. Zebrane informacje stały się pierwszym krokiem BN w badaniach stanu zachowania zbiorów bibliotecznych w Polsce, ich kondycji fizycznochemicznej i fachowej obsługi stosownej do potrzeb. Z dzisiejszej perspektywy swojej pracy i wiedzy mogę zakwestionować szeroki zasięg badania, które obejmowało zbyt wiele bibliotek, w tym również nie przechowujących zabytkowych zbiorów. Moja refleksja tylko potwierdza brak – w ówczesnym okresie – zrozumienia przez bibliotekarzy rzeczywistych zadań związanych z ochroną zbiorów, konieczną do stosowania wyłącznie tam gdzie są przechowywane zabytkowe egzemplarze, które powinny być włączone do narodowego zasobu bibliotecznego. Kwestię tę

15 Rozporządzenie MKiDN z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie NZB, wyd. cyt.

16 K. Zalaśńska, K. Zeidler, *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego Polski – wyzwania i zagrożenia XXI wieku: (ogólnopolska konferencja naukowa, Warszawa, 27.02.2009)*, „Państwo i Prawo” 2009, R. 64, z. 6, s. 123–125; K. Zalaśńska, *Ochrona zabytków*, Warszawa 2010; K. Zalaśńska, *Ochrona ruchomego dziedzictwa kulturowego w Polsce. Wybrane zagadnienia*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2011, nr 8; *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury. Komentarz*, K. Zalaśńska (red. nauk.), W. Kowalski, K. Piotrowska-Nosek, H. Schreiber, K. Zalaśńska, Warszawa 2014; K. Zalaśńska, K. Zeidler, *Wykład prawa ochrony zabytków*, Warszawa – Gdańsk 2015; K. Zalaśńska, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Warszawa 2020.

17 B. Drewniewska-Idziak, E. Potrzebicka, *Analiza ankiety na temat działalności bibliotek w zakresie ochrony i konserwacji zbiorów*, „Notes Konserwatorski” 1998, nr 1, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 63–72.

jasno przedstawiło dopiero rozporządzenie MKiDN w sprawie NZB z 2012 roku¹⁸, które umożliwiło – po raz pierwszy w historii dość długiej dyskusji o zasobie narodowym – włączanie do NZB konkretnych egzemplarzy wytypowanych przez biblioteki i zaakceptowanych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Od trzeciego numeru aż do dzisiaj każdy „Notes Konserwatorski” otwiera dział poświęcony sztuce zarządzania ochroną i konserwacją zbiorów bibliotecznych, do 2008 roku pod nazwą *Polityka ochrony zbiorów*, a później *Polityka ochrony i konserwacji zbiorów*. Teksty pojawiające się w ciągu 24 lat w dziale o polityce ochrony zbiorów najczęściej odbiegają nieznacznie od tytułowego zagadnienia i układają się w następujące grupy tematyczne:

- zmiany w zawodzie konserwatora i jego kształceniu,
- nowe tendencje w metodach działań i technologie oraz zakres ich oddziaływania na ochronę zbiorów,
- organizacja i struktury ochrony oraz konserwacji zbiorów w bibliotekach i archiwach, zazwyczaj opisujące krajowe realizacje,
- programy ochrony zbiorów bibliotecznych realizowane przez niektóre państwa, stowarzyszenia lub inne organizacje, w tym narodowy zasób biblioteczny,
- Wieloletni Program Rządowy „Kwaśny Papier. Ratowanie w skali masowej zagrożonych polskich zasobów bibliotecznych i archiwalnych” na lata 2000–2008.
- przepisy mające wpływ na ochronę zbiorów,

Pośród wszystkich tekstów przedstawionych w działach o tytułowej problematyce, najwięcej cech związanych z rozważaniami dotyczącymi wyboru metody konserwacji dla konkretnego zabytku i określenia priorytetów dla działań konserwatorskich, czyli polityki ochrony zbiorów, mają trzy teksty opublikowane w latach 2003–2006¹⁹. Na uwagę zasługują w szczególności rozważania Marii

¹⁸ Rozporządzenie MKiDN z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie NZB, wyd. cyt.

¹⁹ a/ M. Woźniak, D. Rams, *Aktualne tendencje ochrony i konserwacji zbiorów bibliotecznych*, „Notes Konserwatorski” 2003, nr 7, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 46–68.

Woźniak²⁰, której metody pracy podczas bez mała dwudziestoletniego kierowania działaniami konserwatorskimi w Bibliotece Narodowej uległy diametralnej zmianie – od stosowania tradycyjnej, tzw. pełnej konserwacji, polegającej na rutynowym wykonywaniu zabiegów według obowiązującego schematu pracy, do konserwacji zachowawczej, którą cechuje świadomy dobór i zastosowanie minimalnych zabiegów ograniczających się wyłącznie do elementów wpływających na pogorszenie stanu zachowania obiektu.

Aktualnie praca konserwatora wyraża się nowym, znacznie szerszym jego zaangażowaniem w zadania realizowane przez instytucję macierzystą oraz innym zakresem działań, który polega na stałym obejmowaniu ochroną wszystkich przechowywanych zbiorów bibliotecznych oraz gradacji działań w zależności od wymogów prawnych i wynikających z nich potrzeb. W dziale *Polityka ochrony zbiorów* w latach 2011–2014 pojawiły się teksty²¹ opisujące wielkie zmiany zachodzące w pracy konserwatora materiałów bibliotecznych i archiwalnych związane

b/ E. Stefańczyk, M. Woźniak, *Perspektywy zastosowania technologii C 900 do odkwaszania archiwalnych zasobów arkuszowych w Bibliotece Narodowej*, „Notes Konserwatorski” 2006, nr 10, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 25–30.

c/ M. Woźniak, *Rekonstruować czy traktować zachowawczo – dylematy konserwatorskie*, „Notes Konserwatorski” 2008, nr 12, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 35–46.

²⁰ M. Woźniak, *Rekonstruować czy traktować zachowawczo...*, wyd. cyt.; taż, *Wybrane problemy ochrony zbiorów bibliotecznych, wynikające z praktyki konserwatora*, „Notes Konserwatorski” 2001, nr 5, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 35–46.

²¹ a/ E. Jabłońska, D. Jutrzenka-Supryn, *Zmiany w kształceniu konserwatorów na tle nowego podejścia do ochrony zbiorów*, „Notes Konserwatorski” 2011, nr 14, red. nac. A. Lipińska, s. 7–14.

b/ M. Bochenek, A. Michaś-Bailey, *Transformacje w zawodzie konserwatora materiałów archiwalnych – zabezpieczanie i profilaktyka*, „Notes Konserwatorski” 2014, nr 16, red. nac. A. Lipińska, s. 7–17, (Terminology to characterize the conservation of tangible cultural heritage. Resolution adopted by the ICOM-CC membership at the 15-th Triennial Conference, New Delhi, 22–26 September 2008).

c/ E. Górską-Wikło, *Konserwacja zbiorów w Archiwum w Glasgow*, „Notes Konserwatorski” 2014, nr 16, red. nac. A. Lipińska.

z koniecznością przeprowadzenia zmiany koncepcyjnej w postrzeganiu misji konserwatora, którą autorki nazywają transformacją zawodu. Warto porównać je z tekstami o kształceniu konserwatorów i bibliotekarzy w zakresie konserwacji i profilaktyki zbiorów, które ukazały się całe dziesięciolecie wcześniej²². Zgodnie z nowszymi tekstami auterek obecnie priorytetem ochrony zbiorów jest konserwacja zabezpieczająca, oznaczająca działania pośrednio odnoszące się do egzemplarzy znajdujących się w księgozbiorach, a bezpośrednio do miejsc i warunków ich przechowywania oraz funkcjonujących procedur. Umiejętność wyboru i doboru właściwej metody oraz jej zastosowania do konkretnego zabytku powinna wynikać z wykształcenia konserwatorów przygotowujących do pracy ze zbiorami bibliotecznymi i archiwalnymi, które gwarantuje wiedzę o bibliotekach, specyfice zasobów oraz celach ich funkcjonowania. Nowe metody pracy stosowane w dużych ośrodkach zajmujących się ochroną zbiorów wymuszają zmiany w kształceniu konserwatorów, choć nadal wykonywanie zawodu postrzegane jest przez samego konserwatora raczej przez pryzmat jednego, szczególnego egzemplarza, a nie przez złożony, różnorodny zasób, w którym są egzemplarze o zróżnicowanej randze i estetyce. Doświadczenia Biblioteki

d/ D. Jutrzenka-Supryn, *Narodowy Zasób Biblioteczny w Bibliotece Elbląskiej. Dotychczasowe działania związane z opracowaniem, ochroną, promocją i udostępnianiem oraz spojrzenie w przyszłość*, „Notes Konserwatorski” 2022, nr 24, red. nac. J. Ważyńska, s. 15–38.

22 a/ M. Ciechańska, *Program nauczania w Katedrze Konserwacji i Restauracji Starych Druków i Grafiki Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie*, „Notes Konserwatorski” 1999, nr 3, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 187–193.

b/ H. Rosa, *Szkolenie konserwatorów w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, „Notes Konserwatorski” 1999, nr 3, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 194–197.

c/ E. Stachowska-Musiał, *Kształcenie bibliotekarzy na poziomie średnim w zakresie ochrony i konserwacji zbiorów*, „Notes Konserwatorski” 1999, nr 3, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 198–203.

d/ M. Ochmański, *Nauczanie w zakresie konserwacji i profilaktyki zbiorów bibliotecznych w programach studiów bibliotekoznawczych*, „Notes Konserwatorski” 1999, nr 3, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 204–208.

Narodowej potwierdzają zaistniałą transformację zawodu, którą przyspieszyła i ustabilizowała technologia cyfrowa, a właściwie jej skutki dla bibliotek w postaci digitalizacji milionów obrazów cyfrowych, zmieniające i ugruntowujące reguły pracy konserwatorów. W Bibliotece Narodowej, o całe dziesięciolecie wcześniej zanim pojawiły się cytowane publikacje, regułą były dyskusje nad wyborami metod pracy przy konkretnych egzemplarzach i najczęściej owocowały wyborem metody zachowawczej, która – zgodnie z rozporządzeniem w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego²³ – do dzisiaj jest preferowana w Książnicy Narodowej, umożliwia bowiem wypełnianie podstawowej misji konserwatorskiej wyrażającej się dbałością o maksymalne zachowanie oryginałów.

Biblioteka Elbląska stanowi świetny przykład instytucji, która dokonała wyboru właściwej polityki ochrony zbiorów, wyrażającej się stosowaniem nowych, bardzo skutecznych metod działania, dzięki którym efektywną ochroną objęto cały zabytkowy księgozbiór. Odzwierciedleniem świadomych wyborów w pracy konserwatorów oraz jej efektów są teksty²⁴ szczegółowo opisujące realizacje, których bazę stanowiły głównie prace zachowawcze i dążenie do zapewnienia właściwych warunków przechowywania zbiorom należącym do narodowego zasobu bibliotecznego.

Świadectwem nowych tendencji w ochronie zabytkowych zasobów są również teksty z dwóch wojewódzkich bibliotek, Lublina²⁵ i Kielc²⁶, o przystosowaniu

²³ Rozporządzenie MKiDN z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie NZB, wyd. cyt., s. 7.

²⁴ D. Jutrzenka-Supryn, *Doświadczenia w zakresie konserwacji zbiorów zabytkowych w Bibliotece Elbląskiej. Rola i zadania pracowni konserwacji w zintegrowanych działaniach biblioteki*, „Notes Konserwatorski” 2012, nr 15, red. nac. A. Lipińska, s. 7–20; D. Jutrzenka-Supryn, *Narodowy Zasób Biblioteczny w Bibliotece Elbląskiej. Dotychczasowe działania związane z opracowaniem, ochroną, promocją i udostępnianiem oraz spojrzenie w przyszłość*, „Notes Konserwatorski” 2020, nr 22, red. nac. J. Ważyńska, s. 15–38.

²⁵ G. Figiel, *Kolekcja z księgozbioru Hieronima Łopacińskiego w Narodowym Zasobie Bibliotecznym*, „Notes Konserwatorski” 2021, nr 23, red. nac. J. Ważyńska, s. 15–29.

²⁶ A. Dąbrowski, B. Piasecka, *Narodowy Zasób Biblioteczny w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Witolda Gombrowicza w Kielcach*, „Notes Konserwatorski” 2022, nr 24, red. nac. J. Ważyńska, s. 15–38.

pomieszczeń magazynowych do zachowania zbiorów zaliczonych do narodowego zasobu bibliotecznego w stanie niepogorszonym. Autorzy tekstów nie ograniczają się do omówienia wszelkich walorów historycznych kolekcji, ale przedstawiają bardzo różne działania podejmowane w magazynach bibliotecznych dla zapewnienia zabytkowym zbiorom właściwej lokalizacji, poprawienia warunków przechowywania, w tym warunków technicznych, klimatycznych i mikrobiologicznych. Należy podkreślić, że planowanie i wykonanie zmiany jakościowej magazynów bibliotecznych stanowi ważny, podstawowy element polityki ochrony zbiorów, mający długofalowe działanie na zasoby. Transformacje, jakim poddawane są magazyny biblioteczne przeznaczone dla zabytkowych zbiorów, aby spełniały wymogi określone w normie ISO²⁷ i były zgodne z rozporządzeniem w sprawie NZB²⁸, tj. nie przyczyniały się do pogarszania stanu zachowania zbiorów, wymagają do ich realizacji świadomości znaczenia wymienionych czynników, właściwego planowania, czasu na działania i odpowiednich środków finansowych.

Podstawowe cele polityki ochrony zbiorów określa statut biblioteki oraz liczba zasobu, będąca ważnym czynnikiem determinującym sposób wykonania przedsięwzięć. Przykładem gruntownych zmian prowadzonych na dużą skalę jest przeprowadzany etapami, w ciągu 7 lat, remont budynku magazynowego Biblioteki Narodowej o powierzchni 17 583 m². Autorka tekstu²⁹ podkreśla

²⁷ PN-ISO 11-799 *Informacja i Dokumentacja – wymagania dotyczące warunków przechowywania materiałów archiwalnych i bibliotecznych* (opracowana przez Komitet Techniczny nr 242 ds. Informacji i Dokumentacji i zatwierdzona przez Prezesa PKN dnia 29 maja 2006 roku. Jest tłumaczeniem angielskiej wersji Normy międzynarodowej ISO 11 799 z 2003 roku. W normie określono cechy charakterystyczne magazynów ogólnego przeznaczenia, użytkowanych do długoterminowego przechowywania zbiorów) ISO 11 799: 2015 INFORMATION AND DOCUMENTATION – DOCUMENT STORAGE REQUIREMENTS FOR ARCHIVE AND LIBRARY MATERIALS <https://www.iso.org/fr/standard/63810.html> [dostęp: 13.11.2023].

²⁸ Rozporządzenie MKiDN z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie NZB, wyd. cyt.

²⁹ E. Potrzebicka, *Świadomość, strategia i współpraca dla ochrony zbiorów*, „Notes Konserwatorski” 2017, nr 19, red. nac. A. Lipińska, s. 15–27.

sposób realizacji zadania, który poza pracami wykonywanymi przez zatrudnione zewnętrzne ekipy, bazował na zgranej i przemyślanej pracy zespołowej wielu komórek organizacyjnych biblioteki. Podjęto ważną decyzję o wykonywaniu prac etapami, które umożliwiały udostępnianie jednego egzemplarza każdego tytułu spośród posiadanych przez bibliotekę, co zapewniło czytelnikom stały dostęp do zbiorów. Najważniejszym zyskiem modernizacji budynku magazynowego było osiągnięcie właściwych i stałych warunków przechowywania dla około 6 milionów zbiorów. Założone cele zostały osiągnięte w zakresie: przenikania ciepła, warunków klimatycznych, wymiany powietrza, sieci elektrycznej i elektronicznej, sygnalizacji zalania wodą, systemów ochrony pożarowej i przed kradzieżą.

Nowe zasady konserwacji zbiorów bibliotecznych oraz rozwiązywanie technologicznie skomplikowanych zagadnień w przypadku trudnych prac konserwatorskich prezentują: Agata Lipińska³⁰ oraz Monika Supruniuk razem z Marzenną Ciechańską³¹, udowadniając konieczność drobiazgowego rozstrzygnięcia problematycznych kwestii i podkreślając możliwość osiągnięcia założonego celu dzięki nowoczesnym materiałom i technologiom.

Warto wspomnieć również o licznych artykułach opublikowanych w „Notes Konserwatorskich”, w których opisano sposoby organizacji służb konserwatorskich głównie w polskich bibliotekach i archiwach³². Zarejestrowane

30 A. Lipińska, *Opieka nad dwudziestowiecznymi kolekcjami rękopiśmiennymi na przykładzie archiwów pisarzy, naukowców i ludzi kultury: możliwości nowych technologii konserwatorskich*, „Notes Konserwatorski” 2012, nr 15, red. nac. A. Lipińska, s. 15–27.

31 M. Supruniuk, M. Ciechańska, *Problematyka sztuki współczesnej w aspekcie dwóch dzieł Zbigniewa Dłubaka – Onona i Desymbolizacje*, „Notes Konserwatorski” 2012, nr 15, red. nac. A. Lipińska, s. 21–40.

32 a/ M. Woźniak, W. Sobucki, *Ochrona zbiorów w Bibliotece Narodowej...*, wyd. cyt. i M. Woźniak, *Profilaktyka i zabezpieczenie zbiorów bibliotecznych...*, wyd. cyt.

b/ E. Stachowska-Musiał, *Organizacja ochrony zbiorów w nowej siedzibie...*, wyd. cyt.

c/ B. Pisowadzka, *Działania profilaktyczne w zakresie ochrony zbiorów...*, wyd. cyt.

d/ G. M. Novikowa, L. W. Mucha, *Organizacja ochrony zbiorów bibliotecznych...*, wyd. cyt.

metody postępowania pokazują różne drogi do tworzenia pracowni w różnym czasie oraz odmienne metody zarządzania nimi, czyli kształtowania wybranej polityki ochrony zbiorów, na którą składają się procedury i sposoby

- e/ M. Woźniak, *Ochrona i konserwacja zbiorów w bibliotekach polskich – dotychczasowe osiągnięcia i perspektywy rozwoju*, „Notes Konserwatorski” 1999, nr 3, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 30–39.
- f/ B. Drewniewska-Idziak, E. Stachowska-Musiał, *Ochrona zbiorów w polskich bibliotekach i archiwach*, „Notes Konserwatorski” 2006, nr 10, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 32–54.
- g/ E. Potrzebnicka, *Organizacja i funkcjonowanie służb konserwatorskich w polskich bibliotekach (na podstawie ankiety)*, „Notes Konserwatorski” 2000, nr 14, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 159–171.
- h/ K. Panoszewski, *Działalność konserwatorska w archiwach państwowych*, „Notes Konserwatorski” 2003, nr 7, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 216–24.
- i/ D. Rams, D. Jarmańska, *Laboratorium Chemiczno-Mikrobiologiczne w Bibliotece Narodowej. Organizacja i kierunki badań*, „Notes Konserwatorski” 2006, nr 10, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 71–90.
- j/ T. Tryfon, *Centralne Laboratorium Konserwacji Archiwaliów w latach 1949–1999*, „Notes Konserwatorski” 2011, nr 14, red. nac. A. Lipińska, s. 15–32.
- k/ H. Novikowa, *Ekologiczno-technologiczna koncepcja przechowywania zbiorów dokumentów – szkolenie personelu*, „Notes Konserwatorski” 2007, nr 11, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 83–97.
- l/ E. Potrzebnicka, *Ochrona zbiorów w Bibliotece Narodowej*, „Notes Konserwatorski” 2009, nr 13, red. nac. A. Lipińska, s. 7–14.
- ł/ P. Wojciechowski, *Ochrona i konserwacja zasobu archiwów państwowych w I poł. XX w.*, „Notes Konserwatorski” 2009, nr 13, red. nac. A. Lipińska, s. 15–38.
- m/ A. Szalla-Klemann, *Konserwacja zbiorów bibliotecznych w ramach projektów z własnym finansowaniem. Doświadczenia Biblioteki Jagiellońskiej*, „Notes Konserwatorski” 2009, nr 13, red. nac. A. Lipińska, s. 39–50.
- n/ P. Engel, *The European Research Center for Book and Paper Conservation-Restoration*, „Notes Konserwatorski” 2014, nr 16, red. nac. A. Lipińska, s. 25–30.
- o/ M. Wiercińska, *Rola konserwatora w realizowaniu oczekiwań społeczeństwa wobec archiwów państwowych*, „Notes Konserwatorski” 2017, nr 19, red. nac. A. Lipińska, s. 29–38.
- p/ B. F. Zerek, *Instytut Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych Biblioteki Narodowej – przegląd działalności 2015–2019*, „Notes Konserwatorski” 2018, nr 20, red. nac. B. F. Zerek, s. 59–90.

rozwiązywania skomplikowanych problemów konserwatorskich oraz zaspokajania nowych potrzeb społecznych. Moment, kiedy pracownia konserwatorska rozpoczyna systematyczne stosowanie określonych reguł działania, oznacza wdrożenie procedury ochrony zbiorów w danym zakresie, a jednocześnie zastosowanie jej jako elementu polityki ochrony zbiorów. Kontynuując ten wątek, należy wymienić również teksty, w których omawiano szczegółowo procedury z zakresu profilaktyki konserwatorskiej³³, w tym dotyczącej wystaw³⁴, badań mikrobiologicznych³⁵ i przeglądów magazynowych³⁶.

Na początku każdego numeru „Notesu Konserwatorskiego” w rozdziałach o polityce ochrony zbiorów, honorowe miejsce zajęły informacje o projektach i programach służących ochronie zabytków dziedzictwa piśmienniczego oraz konieczności wieczystego zachowania oryginałów jako pamięci uniwersalnej, realizowane w różnej skali: światowej³⁷, europejskiej³⁸,

33 M. Woźniak, *Profilaktyka i zabezpieczenie zbiorów bibliotecznych...*, wyd. cyt.

34 B. F. Zerek, *Profilaktyka konserwatorska wobec problemu oświetlenia podczas wystaw*, „Notes Konserwatorski” 2017, nr 19, red. nac. A. Lipińska, s. 39–58.

35 R. Nowak, *Ocena zmian w systemie kontroli obecności owadów w magazynie i zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu po wprowadzeniu systemu IPM (Integrated Pest Management)*, „Notes Konserwatorski” 2016, nr 18, red. nac. A. Lipińska, s. 13–31.

36 E. Potrzebnicka, *Przeglądy magazynów bibliotecznych podstawą profilaktyki konserwatorskiej*, „Notes Konserwatorski” 2018, nr 20, red. nac. B. F. Zerek, s. 15–27.

37 a/ E. Stachowska-Musiał, *Polityka ochrony zbiorów we współczesnym świecie*, „Notes Konserwatorski” 1999, nr 3, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 10–20.

b/ J. Wołosz, *Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych w działalności IFLA*, „Notes Konserwatorski” 1999, nr 3, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 24–28.

c/ E. Stachowska-Musiał, *Program UNESCO Pamięć Świata i wkład Polski w jego realizację*, „Notes Konserwatorski” 2002, nr 6, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 11–23.

d/ D. Drewniacki, *Międzynarodowe Centrum Szkolenia Ochrony Ludności i Dóbr Kultury w Krakowie jako forma upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego*, „Notes Konserwatorski” 2003, nr 7, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 11–20.

38 a/ *Plan Delta dla ochrony dziedzictwa kulturowego* (tłum. Agnieszka Tymieńska), „Notes Konserwatorski” 2000, nr 4, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 18–29.

narodowej³⁹. Niektóre z nich mogły stanowić wskazówkę do tworzenia podobnych inicjatyw w naszym kraju, ale niezależnie od ich rozpowszechnienia świadczyły o istnieniu możliwości wprowadzania właściwych zasad ochrony piśmiennictwa, jego zachowania i popularyzowania. Polska droga do ochrony narodowego zasobu bibliotecznego, rozpoczęta w latach 70., bardzo długo pozostawała na etapie tworzenia idei ochrony zabytkowych egzemplarzy⁴⁰. Przepis wykonawczy z 1998 roku do ustawy o bibliotekach, odnoszący się do zasobu narodowego⁴¹, ustalał wykaz bibliotek, których zbiory miały tworzyć narodowy zasób biblioteczny i nawet określał organizację tego zasobu oraz zasady i zakres jego szczególnej ochrony, ale w żaden sposób nie zobowiązywał bibliotek wymienionych w wykazie do tworzenia konkretnych list zawierających spisy zabytków piśmiennictwa narodowego i sprawowania ochrony dla tychże egzemplarzy. Przez 14 lat stanowił swoistą zamrażarkę działań dla ochrony niezidentyfikowanego zasobu, który biblioteki tworzyły jedynie tytularnie. Problem został rozwią-

b/ J. Pasztaleniec-Jarzyńska, *Europejskie programy dotyczące ochrony i konserwacji dziedzictwa kulturowego*, „Notes Konserwatorski” 2007, nr 11, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 9–22.

c/ T. Łojewski, *Europejskie projekty dotyczące konserwacji papieru realizowane na Uniwersytecie Jagiellońskim*, „Notes Konserwatorski” 2007, nr 11, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 23–26.

39 a/ B. Drewniewska-Idziak, *Projekt ogólnopolskiej akcji mikrofilmowania zbiorów bibliotecznych z XIX i XX wieku z podziałem na regiony*, „Notes Konserwatorski” 2000, nr 4, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 30–38.

b/ J. Andrzejewski, *Uchwała IV Forum Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*, „Notes Konserwatorski” 2002, nr 6, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 24–28.

c/ J. Andrzejewski, *Współpraca Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi z bibliotekami berlińskimi*, „Notes Konserwatorski” 2006, nr 10, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 55–59.

40 a/ J. Andrzejewski, *Uchwała IV Forum Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*, „Notes Konserwatorski” 2002, nr 6, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 24–28.

b/ *Apel o kompleksowy program ochrony Narodowego Zasobu Bibliotecznego*, „Notes Konserwatorski” 2007, nr 11, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 31–32.

41 Rozporządzenie MKiDN w sprawie NZB z 1998 r. (Dz.U. 1998 nr 146 poz. 955).

zany w roku 2012, kiedy wprowadzono rozporządzenie MKiDN w sprawie NZB⁴², umożliwiające włączanie do narodowego zasobu bibliotecznego konkretnych egzemplarzy wytypowanych przez biblioteki, a po ich rekomendowaniu przez radę ds. narodowego zasobu bibliotecznego, przedstawianych do decyzji Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Niestety długi okres dyskusji nad ideą NZB oraz przyzwyczajenie bibliotek do miejsca zajmowanego w wykazie z 1998 roku⁴³, uśpiły czujność większości instytucji mających obowiązek śledzenia zmian w przepisach odnoszących się do narodowego zasobu bibliotecznego wynikający z tytułu posiadania zabytkowych egzemplarzy.

„Notes Konserwatorski”, począwszy od pierwszego numeru do 2011 roku, prezentował wiele artykułów na temat trwałości papierów produkowanych w XIX i XX wieku, badań związanych z tym zagadnieniem, naturalnej degradacji tzw. kwaśnych papierów oraz działań prowadzonych na rzecz ratowania zagrożonych zbiorów bibliecznych i archiwalnych wyprodukowanych w tym okresie. W dziale *Polityka ochrony zbiorów* znalazło się wiele tekstów związanych z tymi zagadnieniami oraz wieloletnim programem rządowym na lata 2000–2008: „Kwaśny papier. Ratowanie w skali masowej zagrożonych polskich zasobów bibliecznych i archiwalnych”⁴⁴. Poza omawianym tu działem, tematyka

42 Rozporządzenie MKiDN z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie NZB, wyd. cyt.

43 Rozporządzenie MKiDN w sprawie NZB z 1998 r., wyd. cyt.

44 a/ B. Zyska, *Ocena trwałości papierów w drukach polskich...*, wyd. cyt.

b/ W. Sobucki, D. Rams, *Zagrożenia biologiczne i fizykochemiczne dla zbiorów bibliecznych*, „Notes Konserwatorski” 1999, nr 2, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 16–30.

c/ A. Barański, J. Grochowski, K. Zamorski, *Kalendarium i założenia realizacyjne wieloletniego programu rządowego na lata 2000–2008: „Kwaśny papier. Ratowanie w skali masowej zagrożonych polskich zasobów bibliecznych i archiwalnych”*, „Notes Konserwatorski” 2000, nr 4, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 9–17.

d/ W. Sobucki, B. Drewniewska-Idziak, *Pierwsze lata wieloletniego programu rządowego „Kwaśny papier”*, „Notes Konserwatorski” 2004, nr 8, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 11–19.

„kwaśnego papieru” znajduje się również w odrębnych częściach pisma dedykowanych temu zagadnieniu pod nazwami:

- Kierunki działania dla ratowania zbiorów XIX i XX wieku – NK nr 2, 1999
- Metody ratowania zbiorów XIX i XX wieku – NK nr 3, 1999
- Metody ratowania zbiorów z XIX i XX wieku – NK nr 4, 2000
- Ratowanie zbiorów z XIX i XX wieku – NK nr 5, 2001
- Problemy ochrony zbiorów XIX i XX wieku – NK nr 6, 2002
- Metody ratowania zbiorów z XIX i XX wieku – NK nr 7, 2003
- Stan zachowania zbiorów z XIX i XX wieku – NK nr 8, 2004

e/ W. Sobucki, B. Drewniewska-Idziak, *Realizacja Wieloletniego Programu Rządowego „Kwaśny papier” w 2005 r.*, „Notes Konserwatorski” 2004, nr 9, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 11–19.

f/ A. Barański, *Zaangażowanie chemików z Uniwersytetu Jagiellońskiego w działania na rzecz zachowania druków*, „Notes Konserwatorski” 2005, nr 9, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 11–19.

g/ W. Sobucki, B. Drewniewska-Idziak, D. Rams, D. Jarmińska, *Zakwaszenie zbiorów w bibliotekach polskich*, „Notes Konserwatorski” 2005, nr 9, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 36–48.

h/ B. Drewniewska-Idziak, *Zdefiniowanie zagrożeń zbiorów z XIX i XX w. na podstawie badania ankietowego*, „Notes Konserwatorski” 2005, nr 9, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 49–65.

i/ E. Stefańczyk, M. Woźniak, *Perspektywy zastosowania technologii C 900 do odkwaszania archiwalnych zasobów arkuszowych w Bibliotece Narodowej*, „Notes Konserwatorski” 2006, nr 10, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 60–70.

j/ Informacja o realizacji projektu badawczego zamawianego KBN pt. „Kwaśny papier. Ratowanie w skali masowej zagrożonych polskich zasobów bibliotecznych i archiwalnych”, wykonanego w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry UMK w Toruniu pod kierunkiem prof. dr Alicji B. Strzelczyk, „Notes Konserwatorski” 2007, nr 11, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 27–30.

k/ W. Sobucki, *Wybór technologii masowego odkwaszania druków zwartych w Bibliotece Narodowej*, „Notes Konserwatorski” 2007, nr 11, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 33–45.

l/ W. Sobucki, B. Drewniewska-Idziak, *WPR „Kwaśny Papier” – rok po roku*, „Notes Konserwatorski” 2008, nr 12, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 9–34.

- Metody i technologie ratowanie zbiorów z XIX i XX wieku – NK nr 8, 2004
- Stan zachowania zbiorów z XIX i XX wieku – NK nr 9, 2005
- Metody i technologie ratowanie zbiorów z XIX i XX wieku – NK nr 9, 2005
- Stan zachowania zbiorów z XIX i XX wieku – NK nr 10, 2006
- Metody i technologie ratowanie zbiorów z XIX i XX wieku – NK nr 10, 2006
- Stan zachowania zbiorów z XIX i XX wieku – NK nr 11, 2007

Wszystkie publikowane tam artykuły wymienia zestawienie bibliograficzne wykonane przez Beatę Berlińską⁴⁵ na zakończenie wieloletniego programu rządowego „Kwaśny papier”.

Po kilkunastu latach mniejszego zainteresowania problematyką degradacji zbiorów pochodzących z XIX i XX wieku, Biblioteka Narodowa na podstawie badań wykonanych w ramach WPR „Kwaśny papier...” oraz aktualnych badań ankietowych opublikowała raport o stanie zachowania zbiorów z tego okresu, zagrożonych całkowitą utratą w wyniku zakwaszenia papieru. Konkluzja autorki nie jest optymistyczna, ponieważ po długim okresie ożywionej dyskusji na temat zagrożeń w zbiorach XIX- i XX-wiecznych prowadzonej w latach 90., na początku XXI wieku sfinalizowanej wdrożeniem w Polsce technologii masowego odkwaszania zbiorów, nastąpił czas bagatelizowania zagrożenia, które w zbiorach nieodkwaszonych stale się powiększa. Tylko kilka bibliotek czyni systematyczne wysiłki i ponosi finansowe koszty w celu zachowania zabytkowych zbiorów z XIX i XX wieku⁴⁶.

Na początku XXI wieku kolejną nowością technologiczną, która jako metoda masowa nieoczekiwanie szybko stała się sprzymierzeńcem ochrony zbiorów bibliotecznych i archiwalnych była digitalizacja. Jej efekty dostarczają badaczom i czytelnikom obraz cyfrowy egzemplarza bibliotecznego kilka razy lepszy i bardziej dokładny niż może to zapewnić oko nieuzbrojone. O walorach nowej technologii i początkach tworzenia zespołów zajmujących się skanowaniem

⁴⁵ B. Berlińska, *Bibliografia publikacji wydanych na temat WPR „Kwaśny papier”*, wyd. cyt.

⁴⁶ E. Potrzebicka, *Stan zachowania zbiorów z XIX i XX wieku w bibliotekach polskich. Raport 2018 r.*, „Notes Konserwatorski” 2019, nr 21, red. nacz. J. Ważyńska, s. 15–45.

zbiorów bibliotecznych, wykonywania trwałego zapisu cyfrowego, jego przechowywania i wielu pytań stawianych w bibliotekach w tej sprawie po raz pierwszy piszą organizatorki pierwszych pracowni w Bibliotece Narodowej⁴⁷ i Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego⁴⁸.

Problematyka prawna rzadko gości na łamach „Notesu Konserwatorskiego”, dlatego należy wyróżnić i w tym miejscu zachęcić do przeczytania ciekawego tekstu doktora nauk prawnych (Uniwersytet Jagielloński) i nauk chemicznych (Polska Akademia Nauk) Dariusza Wilka, adiunkta w Katedrze Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie⁴⁹, który napisał artykuł o fałszerstwach dziedzictwa piśmienniczego⁵⁰. Artykuł omawia fałszerstwa dokumentów i wykonywanie ich kopii w celach, które podlegają organom ścigania i prawu karnemu. Prezentuje też badawcze techniki kryminalistyczne służące zabezpieczeniu dokumentów, identyfikacji i wykrywaniu fałszerstw oraz zasady pobierania materiału porównawczego. Autor analizuje również wskazane zjawisko na gruncie stosunkowo nowej gałęzi prawa, jaką jest prawo ochrony dziedzictwa kultury. Problematyka przedstawiona w tekście jest istotna dla ochrony dziedzictwa piśmienniczego, ponieważ zostały w nim w sposób komplementarny opisane zagrożenia związane z przetwarzaniem, podrabianiem, a także oszustwami wymierzonymi w tę część dziedzictwa kulturowego.

47 E. Potrzebnicka, *Digitalizacja nowoczesna formą tworzenia kopii dokumentów bibliotecznych*, „Notes Konserwatorski” 2005, nr 9, red. B. Drewniewska-Idziak, s. 66–77.

48 E. Stachowska-Musiał, *Zastosowanie techniki cyfrowej w ochronie dziedzictwa intelektualnego i kulturowego*, „Notes Konserwatorski” 2004, nr 8, red. B. Drewniewska-Idziak, s. 47–60.

49 Dr Dariusz Wilk specjalizuje się w badaniach interdyscyplinarnych obejmujących nauki prawne (kryminalistyka, nauki penalne), przyrodnicze (chemia analityczna) i sztukę (konserwacja dzieł sztuki). Od kilku lat prowadzi badania nad nowymi metodami identyfikacji w ekspertyzie sądowej, prawnymi aspektami ochrony zabytków oraz wykorzystaniem dowodów rzeczowych w procesie karnym.

50 D. Wilk, *Fałszerstwa dziedzictwa piśmienniczego w świetle prawa karnego i kryminalistyki*, „Notes Konserwatorski” 2020, nr 22, red. nac. J. Ważyńska, s. 79–98.

W nawiązaniu do opracowania zagadnień z zakresu przepisów prawa chcę wspomnieć o kilku artykułach naukowca Uniwersytetu Jagiellońskiego – chemika i krystalografa dr. hab. Jacka Grochowskiego⁵¹, mocno zaangażowanego w opracowanie projektu WPR „Kwaśny papier...” i wiele badań z nim związanych, którego wykształcenie i szeroki sposób patrzenia na zagadnienia pozwoliły na wnikliwe naświetlenie podstaw prawnych, przepisów i norm polskich i zagranicznych w zakresie zasad użytkowania papieru trwałego i archiwalnego⁵² w aspekcie ochrony zbiorów bibliotecznych⁵³, trwałego zapisu⁵⁴, a także zapisu cyfrowego⁵⁵.

Na zakończenie analizy artykułów publikowanych w „Notiesie Konserwatorskim”, w dziale *Polityka ochrony zbiorów*, warto przytoczyć odmienny od innych artykuł⁵⁶ – wspomniany już w bloku o programach realizowanych w skali kraju – o charakterze informacyjnym, którego tematem jest Międzynarodowe Centrum Szkolenia Ochrony Ludności i Dóbr Kultury w Krakowie jako forma

51 Dr hab. Jacek Grochowski (1943–2004) – chemik, krystalograf, kierownik Pracowni Rentgenostrukturalnej Środowiskowego Laboratorium Analiz Fizykochemicznych i Badań Strukturalnych UJ, współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Promieniowania Synchronotronowego, delegat Polski i członek Komitetu Wykonawczego w Europejskim Towarzystwie Synchronotromowym, wiceprzewodniczący SIG-06 „Instrumentation and Experimental Techniques” w ramach European Crystallographic Association.

52 J. Grochowski, *Zasady użytkowania papieru trwałego i archiwalnego w przepisach polskich i zagranicznych – podstawy prawne i merytoryczne*, „Notes Konserwatorski” 2001, nr 5, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 9–24.

53 Tenże, *Zastosowanie aktów prawnych i norm w dziedzinie ochrony zbiorów bibliotecznych*, „Notes Konserwatorski” 2002, nr 6, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 29–62.

54 Tenże, *Trwały zapis. Technologia i egzekucja (rzecz o normach i ich stosowaniu)*, „Notes Konserwatorski” 2003, nr 7, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 25–45.

55 Tenże, *Zapis cyfrowy. Trwałość i dostępność*, „Notes Konserwatorski” 2004, nr 8, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 20–46.

56 D. Drewniacki, *Międzynarodowe Centrum Szkolenia Ochrony Ludności i Dóbr Kultury w Krakowie jako forma upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego*, „Notes Konserwatorski” 2003, nr 7, red. nacz. B. Drewniewska-Idziak, s. 11–20.

upowszechniania międzynarodowego prawa humanitarnego. Tekst przedstawia i popularyzuje nowe trendy w polityce ochrony zbiorów. Jednym z zadań Centrum jest promowanie i upowszechnianie wiedzy oraz kształcenie specjalistów z zakresu ochrony dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń czasu wojny i pokoju. Placówka została zorganizowana przez Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej – Szefa Obrony Cywilnej Kraju i do dzisiaj prowadzi założoną działalność jako Centrum Szkolenia Ochrony Ludności i Dóbr Kultury SA PSP w Krakowie⁵⁷.

Autorami tekstów umieszczanych w dziale *Polityka ochrony zbiorów* często byli pracownicy Działu Ochrony i Konserwacji Zbiorów BN, na czele którego stała dr Barbara Drewniewska-Idziak, będąca pierwszym redaktorem naczelnym pisma, pełniącym tę funkcję całe dziesięciolecie do 2008 roku⁵⁸. Poza zespołem Biblioteki Narodowej do „Notesu Konserwatorskiego” teksty pisali między innymi pracownicy Bibliotek Uniwersyteckich w Warszawie, Łodzi, Wrocławiu, Biblioteki Jagiellońskiej, Śląskiej, Elbląskiej, Książnic – Toruńskiej i Cieszyńskiej, Bibliotek Wojewódzkich w Kielcach i Lublinie, Archiwów Państwowych, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Uniwersytetów: Jagiellońskiego i Wrocławskiego, ASP w Warszawie, UMK w Toruniu, Politechniki Łódzkiej, Muzeum Narodowego i Etnograficznego w Warszawie, Śląskiego, Miejsca Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau, Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Międzynarodowego Centrum Szkolenia Ochrony Ludności i Dóbr Kultury w Krakowie.

Zgodnie z podtytułem mojego wystąpienia podczas sesji *Jubileusz „Notesu Konserwatorskiego” – podsumowania* powinnam zabrać głos również w sprawie dokumentacji konserwatorskiej, która dla mnie stanowiła pierwsze zagadnienie rozwiązywane w pracy w Bibliotece Narodowej. Po opracowaniu dokumentacji

⁵⁷ <https://szkolenia.sapspl.pl/> [dostęp: 12.11.2023].

⁵⁸ Kolejnymi redaktorami kierującymi działaniami redakcji byli konserwatorzy Biblioteki Narodowej: Agata Lipińska (2009–2017, numery od 13 do 19), Bogdan Filip Zerek (2018, nr 20) i od 2019 roku Joanna Ważyńska (numery od 21 do aktualnego).

na potrzeby zbiorów bibliotecznych konserwowanych w Pracowni Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych, która została oparta na wytycznych opublikowanych przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków⁵⁹, w BN wprowadzono procedurę dokumentowania prac konserwatorskich według formularza dostosowanego do zbiorów bibliotecznych. Szczegółowe informacje dotyczące istoty wykonywania dokumentacji konserwatorskiej dla zbiorów bibliotecznych oraz zasady jej prowadzenia według zaproponowanego schematu zostały zaprezentowane w 1987 roku podczas międzynarodowej narady ekspertów⁶⁰. W „Notesach Konserwatorskich”, oprócz wzmianek o dokumentowaniu prac, pojawiających się w wielu artykułach na temat konserwacji różnych obiektów, znajdujemy tylko jeden artykuł napisany przez łódzkiego bibliotekarza, dr. nauk humanistycznych Jerzego Andrzejewskiego *O dokumentacji konserwatorskiej inaczej*⁶¹, opublikowany w 2003 roku. W tekście, oprócz informacji o wypracowanych już schematach dokumentacji konserwatorskiej, w tym modelu realizowanego przez BN, autor jako wieloletni pracownik biblioteki wyraża ciekawą inicjatywę rzetelnego zaangażowania bibliotekarzy w opracowywanie merytoryczne obiektów poddawanych zabiegom konserwatorskim. Podaje wiele różnych kryteriów niezbędnych do opracowania zbiorów bibliotecznych przez bibliotekarzy, które – w jego odczuciu – mogą być pomocne konserwatorowi oraz mogą stanowić swoisty paszport zabytku, służący identyfikacji w razie kradzieży. Propozycja była ze wszzech miar słuszna w tamtym czasie, szczególnie dla bibliotek, które nie posiadają służb konserwatorskich i wszystkie prace konserwatorskie wykonują

⁵⁹ Schemat dokumentacji konserwatorskiej zabytków ruchomych, „Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków” 1977, t. XLV, seria „B”, red. tomu K. Nowiński, Ośrodek Dokumentacji Zabytków.

⁶⁰ Schemat dokumentacji: E. Potrzebnicka, E. Walczyk, *Wybrane problemy z zakresu dokumentacji konserwatorskiej w Pracowni Konserwacji Książki BN*, w: *Konserwacja zbiorów bibliotecznych, międzynarodowa narada ekspertów*, red. nauk. E. Potrzebnicka, Warszawa, październik 1987, s. 60–70.

⁶¹ J. Andrzejewski, *O dokumentacji konserwatorskiej inaczej*, „Notes Konserwatorski” 2003, nr 7, red. nac. B. Drewniewska-Idziak, s. 86–93.

osoby spoza biblioteki. Aktualnie konserwatorzy mają możliwość korzystania z opracowań bibliograficznych sporządzanych w systemach elektronicznych zgodnie z obowiązującymi wytycznymi. Ze względu na znacznie mniejszą liczbę wykonywanych konserwacji i tendencji do minimalizowania zabiegów również liczba dokumentacji konserwatorskich jest mniejsza, a najbardziej istotne staje się dokumentowanie czynności konserwatorskich i stosowanych materiałów.

Referat wygłoszony w kwietniu 2023 roku podczas XXVII Spotkań Konserwatorskich „Sztuka Konserwacji” zamknęłam liczbą 341, która stanowi liczbę artykułów wydrukowanych w dwudziestu czterech tomach „Notesu Konserwatorskiego”, mających charakter merytoryczny, powiązany wyłącznie z zagadnieniami konserwatorskimi, odnoszącymi się do ochrony zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. Teksty informacyjne o konferencjach konserwatorskich, warsztatach oraz tym podobnych spotkaniach, wspomnienia, listy polemiczne i odpowiedzi na nie, których też wcale nie było mało, zostały pominięte w podsumowaniu.

W wielu przypadkach nawet najstarsze artykuły zawierają treści niepodlegające przemijaniu, uniwersalne, których poznawanie może nadal służyć młodym konserwatorom, bibliotekarzom i archiwistom jako element wiedzy bądź konstruktywnej refleksji przynoszącej zysk zbiorom bibliotecznym i archiwalnym.

